

Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ψυχικῆς ἀσθένειας στό μυστήριο τῆς Μετανοίας

Σεβασμιώτατοι, σεβαστοί πατέρες, κυρίες καί κύριοι,

Εὐχαριστῶ γιά τήν τιμή πού μου ἔγινε νά συμπεριληφθῶ στούς εἰσηγητές αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου, τοῦ ἀφιερωμένου στήν υἰγεία καί στήν ἀσθένεια. Ἄν ὀλόκληρη ἡ ζωή τοῦ χριστιανοῦ καλεῖται νά μιμηθῆ τή Θεία Λειτουργία καί τό ἦθος της, ἡ ἀσθένεια διαθέτει τό ἐπώδυνο προνόμιο νά μυεῖ τόν ἄνθρωπο στό σταυροαναστάσιμο λειτουργικό ἦθος.

Ἄς ἀρχίσουμε μέ τρία πολύ συγκεκριμένα παραδείγματα.

Ἐνας ἄνθρωπος προσέρχεται στόν πνευματικό γιά νά ἐξομολογηθῆ τίς ἁμαρτίες του. Εἶναι φανερό ὅτι διακατέχεται ἀπό περιδεᾶ συνείδηση. Μόλις αὐτός τόν βοηθήσει νά ἀντιληφθῆ τήν ἀγάπη καί τήν συγχωρητικότητα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος ἀνακαλύπτει νέα σημεῖα στά ὁποῖα εἶναι ἔνοχος καί τελικά χάνεται καί ὁ ἴδιος καί περιπλέκει καί τόν πνευματικό του μέσα στόν λαβύρινθο τῶν πολύπλοκων σκέψεών του. Ἀπορροφᾶται ὅλη του ἡ ἐνέργεια ἀπό τήν ἔγνοια τί συγκεκριμένες τελετουργίες πρέπει νά κάμει ὥστε νά εἶναι «ἐντάξει» μέ τόν Θεό. Ὁ πιστός αὐτός πάσχει ἀπό ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή, ἡ ὁποία ἐνδέχεται νά περάσουν χρόνια γιά νά λάβει θεραπεία.

Ἐνας ἄλλος προσέρχεται στόν κληρικό ζητώντας ποιμαντικές συμβουλές πῶς νά ἀντιμετωπίσει τά ὀλοένα ὀγκούμενα προβλήματα τῆς ζωῆς του καί τίς συσσωρευόμενες δυσκολίες πού τοῦ προκαλοῦν οἱ ἄλλοι γύρω του στό σπίτι, στή δουλειά κτλ., γιά τούς ὁποίους ἐκφράζει πολλά παράπονα. Ὁ πνευματικός αἰσθάνεται νά μεταδίδεται καί σέ αὐτόν ἕνα μέρος ἀπό τήν ψυχική πίεση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ καί προσπαθεῖ φιλότιμα νά τόν ἀνακουφίσει ἀπό τό βᾶρος του. Τοῦ διαφεύγει ὅμως ὅτι ὁ πιστός πάσχει ἀπό κατάθλιψη, ἡ ὁποία τόν ὠθεῖ νά βιώνει τά πάντα γύρω του ὡς πρόβλημα.

Τέλος, ένας τρίτος έρχεται και μέ χαρά ανακοινώνει στον πνευματικό ότι αισθάνεται έντονη τήν παρουσία του Θεού στή ζωή του και αναφέρει και σημάδια αυτής τής παρουσίας πού ο Θεός του προσφέρει, όπως π.χ. χαρά μέσα στήν καρδιά του. Ο κληρικός χαιρείται γι' αυτό και συμπράττει άθελά του στήν εγκατάσταση μιᾶς ψυχωσικῆς διεργασίας. Θά τό αντιληφθῆ αργότερα, μόνο όταν ο έξομολογούμενος θά του αναφέρει πώς άκουσε τήν Παναγία νά τον καθοδηγεῖ.

Αυτά άφοροῦν ένδεικτικά σέ συγκεκριμένες ψυχιατρικές νόσους. Άν θελήσουμε νά υπεισέλθουμε στον εύρύ χῶρο πού ονομάζεται διαταραχές προσωπικότητας (ή του χαρακτήρα) ανοίγεται «πεδίον δόξης λαμπρόν» γιά παρανοήσεις και συγχύσεις, δεδομένου ότι όλες χωρίς εξαίρεση οί πτυχές τής ανθρώπινης ζωῆς και καθημερινότητας συμπλέκονται μέ τίς ιδιορρυθμίες του χαρακτήρα σέ τέτοιο βαθμό ώστε νά αναρωτιέται κάποιος συχνά αν ή συγκεκριμένη έκδήλωση αποτελεί προτέρημα ή σύμπτωμα.

Παραδείγματα έδῶ υπάρχουν άφθονα: Από τον μή ευαισθητοποιημένο κληρικό μπορεί νά έκληφθοῦν ή άποφευκτικότητα τής δειλίας ως σύνεση, ή μειονεξία ως ταπείνωση, ή ένοχική τελειοθηρία ως συνέπεια, ο ναρκισσισμός ως έμπνευσμένη ήγεσία, ή παρανοειδής καχυποψία ως έπιφυλακτικότητα και προνοητικότητα, τά έντονα βιώματα του άσταθοῦς μεθοριακοῦ ως πλούσια θρησκευτικότητα. Πολλά από αυτά τά άρρωστήματα χαρακτηρίζουν κι έμᾶς τους κληρικούς, γι' αυτό και δυσκολευόμαστε νά τά διακρίνουμε.

Καθώς τό πνευματικό μέ τό ψυχολογικό στοιχείο συμπλέκονται άξεδιάλυτα, ο πνευματικός έρχεται σέ δύσκολη θέση, τόσο ως προς τή διάγνωση όσο και ως προς τή θεραπεία. Ακόμη χειρότερη έκδοχή αποτελεί τό ένδεχόμενο νά μήν έχει καν αντιληφθῆ ότι βρίσκεται σέ δύσκολη θέση, δηλαδή νά νομίζει ότι γνωρίζει και ότι κατάλαβε. Άς μή βιαστοῦμε νά θεωρήσουμε μικρό τον αριθμό των πνευματικῶν αυτών.

*

Η μετάνοια, ως διαδικασία μακρά και επίπονη, παρουσιάζει πολυπλοκότητες. Έπηρεάζεται από τον τρόπο μέ

τόν ὁποῖο λειτουργεῖ ὁ ψυχισμός τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἄλλωστε ἐπηρεάζεται καί κάθε πτυχή τῆς θρησκευτικότητος. Ὁ πιστός ἔρχεται σέ σχέση μέ τόν Θεό μέ τόν ἴδιο ψυχολογικό «ἐξοπλισμό» μέ τόν ὁποῖο σχετίζεται καί μέ τούς ἀνθρώπους. Ἔτσι τά προτερήματα καί τά ἐλαττώματα τοῦ ψυχισμοῦ διευκολύνουν ἢ ἐμποδίζουν τή μετάνοια ἀντίστοιχα.

Ὡς γνωστόν ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία, τό ἱερατικό λειτούργημα τοῦ πνευματικοῦ ἔγκειται κατ' ἐξοχήν στήν διαπίστωση ἂν ὑπάρχει μετάνοια στόν προσερχόμενο καί ποιᾷ ἢ ποιότητά της. Τοῦτο γίνεται μέ στόχο νά πιστοποιηθῆ ἢ γνησιότητα τῆς ἐπιστροφῆς στόν Χριστό καί στήν Ἐκκλησία Του. Ἡ ἐν λόγῳ διαπιστωτική ἀποστολή εἶναι ἱερατικῆς φύσεως κατά τό γεγονός ὅτι στοχεύει στό νά ἐπανενώνει τόν παραπεσόντα ἄνθρωπο μέ τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὃν τρόπον ἄλλωστε ἡ ἱερωσύνη ὑπηρετώντας τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας συντελεῖ στήν ἔνωση ὅλων ἐν Χριστῷ. Τό ἄλλο σκέλος τῆς διακονίας πού λαμβάνει χώρα κατά τήν ἐξομολόγηση, ἡ συμβουλευτική καί ἡ πνευματική καθοδήγηση δηλαδή, δέν συνδέεται ἄμεσα μέ τήν ἱερωσύνη ἀλλά ἔχει τίς ἱστορικές ρίζες του στόν μοναχισμό πού ἀνέκαθεν παρήγε πλῆθος πνευματικῶν καθοδηγητῶν.

Ὑπό μία εὐρεῖα ἔννοια βέβαια δέν στερεῖται καί τό σκέλος αὐτό μυστηριακοῦ χαρακτήρα, ἀφοῦ μυστήριο εἶναι κάθε συνάντηση κτιστοῦ καί ἀκτίστου, κάθε ἀπόπειρα τοῦ ἀνθρώπου νά οικειωθῆ τό γεγονός τῆς σωτηρίας. Ὀλόκληρη ἡ πνευματική ζωή τοῦ χριστιανοῦ ὀφείλει νά διαθέτει μυστηριακό ἦθος, νά διεξάγεται δηλαδή ὡς πρόθυμη εὐχαριστιακή ἀντιπροσφορά τῶν ψυχοσωματικῶν δυνάμεων καί τῆς ζωῆς ἐν γένει, κατά τό πρότυπο τῆς Θείας Λειτουργίας.

Παρ' ὅλα αὐτά εἶναι σκόπιμο νά παραμένουν διακριτές οἱ δύο πτυχές τοῦ ἔργου τοῦ πνευματικοῦ, πρὸς ὄφελος τοῦ ἰδίου, καί κατ' ἐπέκταση τοῦ πιστοῦ. Ἄν ἀκόμη καί διακονίες ἱερατικῆς φύσεως ἐπηρεάζονται ἀπό τίς ἰδιαιτερότητες τοῦ κληρικοῦ ὡς ἀτόμου, ὅπως συμβαίνει π.χ. στό κήρυγμα, κατά μείζονα λόγο ἡ διακονία τῆς συμβουλευτικῆς καθοδήγησης, ὡς μή ἱερατική λειτουργία, ἐξαρτᾶται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τήν

προσωπικότητα τοῦ πνευματικοῦ, δηλαδή ἀπό τίς ψυχολογικές καί πνευματικές του προϋποθέσεις. Ὅταν κανεῖς κρατᾷ αὐτή τήν πραγματικότητα στή μνήμη του δύσκολα θά παρασυρθῆ νά θεωρήσει κατ' ἀνάγκην θεόπνευστη τήν συμβουλή καί καθοδήγησή του ἀπλῶς καί μόνο λόγω τῆς ἱερωσύνης, ὅπως δυστυχῶς συχνά συμβαίνει στίς μέρες μας.

*

Τά λάθη τῶν πνευματικῶν κατά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ψυχικῆς διαταραχῆς στά πλαίσια τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας συνήθως ὀφείλονται σέ ἄγνοια τῆς πολυπλοκότητος τῆς ἀνθρώπινης φύσης καί σέ ὑπερτίμηση τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἀποτελέσματα τοῦ γεγονότος ὅτι δέν ἔχουν ἀκόμη συναντηθῆ ἑπαρκῶς ἡ ἐκκλησιαστική καί θεολογική πραγματικότητα μέ τή νεωτερικότητα, πρὸς ζημίαν καί τῶν δύο. Κατά τούς νέους χρόνους διαπιστώθηκε καί τεκμηριώθηκε ἡ αὐτόνομη ὑπαρξη τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης, ἡ ὁποία πλέον δέν πηγάζει ἀπό τή θεολογική, ὅπως πίστευαν κατά τόν μεσαίωνα στή δύση. Συνεπῶς ἀποτελεῖ θεολογικό ζήτημα καί ἐκδήλωση ὀρθοδόξου φρονήματος νά ἀναγνωρίζεται ἡ σημασία τῆς ψυχιατρικῆς καί ψυχολογικῆς ἐπιστήμης.

Φυσικά οἱ ἐπιστῆμες αὐτές δέν εἶναι παντοδύναμες. Σέ σύγκριση μέ τό παρελθόν, ὅμως, ἔχουν πραγματοποιήσει ἄλματα. Τά ὄριά τους μέ τήν ἐξομολόγηση καί τήν ποιμαντική καθοδήγηση δέν θά πρέπει ποτέ νά συγχέονται, διότι τό ἔργο τους εἶναι διαφορετικό. Τό ἐκκλησιαστικό ἔργο ἔγκειται στή σωτηρία καί στόν ἁγιασμό τοῦ ἀνθρώπου, κάτι ἐφικτό καί γιά τόν ψυχικά ἄρρωστο. Ἀλλά πάντοτε ὑπάρχουν ἀνθρώπινα μέσα πού θά «ἐτοιμάσουν τήν ὁδόν Κυρίου» καί θά «ποιήσουν εὐθείας τάς τρίβους αὐτοῦ» (Μάρκ. 1: 3).

Πράγματι, ὅπως ἀποδεικνύει καί ἡ πράξη, μιά σωστή ψυχιατρική καί ψυχοθεραπευτική ἀντιμετώπιση τῆς ψυχικῆς διαταραχῆς συχνά γίνεται προϋπόθεση βελτιώσεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς καί ἀφετηρία ἐξυγιάνσεως τῆς σχέσεως μέ τόν Θεό.

Ἀπό κάποιους ἐκφράζεται τό δίλημμα, ποιός ὁ ἀρμόδιος γιά τήν ψυχική ἀσθένεια; Στήν πραγματικότητα δέν ὑπάρχει

κανένα δίλημμα, αρμόδιος είναι μόνο ο ειδικός, όταν μιλούμε για ψυχική αρρώστια. Μόνο στην περίπτωση διαταραχών του χαρακτήρα οι ήπιες μορφές μπορούν να βοηθηθούν από τον πνευματικό, ενώ για τις σοβαρότερες χρειάζεται ψυχοθεραπεία.

Υπό κάποια άποψη ο κληρικός εύρσκεται σε προνομιακή θέση, διότι είναι από αυτόν που ο ασθενής θα επιχειρήσει να άντλήσει νόημα για τό πρόβλημά του. Ο άρρωστος και ή οικογένειά του πάντα έχουν απόλυτη ανάγκη να νοηματοδοτήσουν τό πρόβλημα, να βρουν μιά εξήγηση. Τοῦ ἔκαναν κακό οί ἄλλοι; Μήπως τοῦ ἔκαναν μάγια αυτοί που τόν φθονοῦν; Μήπως φταίνε οί γονεῖς που μάλωναν στην ἔγκυμοσύνη ή οί παπποῦδες που στενοχωροῦσαν τήν ἔγκυο για τήν ψυχική διαταραχή που ἔμφανίζει τώρα ο ἔφηβος ή τό ἑνήλικο παιδί; Μήπως ο Θεός τόν τιμωρεῖ για κάποια παλιά ἁμαρτία του;

Ἔτσι ο πνευματικός συχνά συναντᾶ τόν πάσχοντα στην ἀρχή μιᾶς διαταραχῆς του και είναι σε θέση να συμβάλει καθοριστικά στην μετέπειτα πορεία του. Από τήν ἀλήθεια ή τό ψέμα τῆς εξήγησης θα κριθῆ σε μεγάλο βαθμό ή ἔκβαση τῆς διαταραχῆς. Σπανίως οί ἄνθρωποι ἐπιτυγχάνουν να συνδέσουν τήν ψυχική διαταραχή μέ ιδιοτροπίες τοῦ χαρακτήρα τους ή μέ λάθος ἐπιλογές ζωῆς. Συνήθως οί περισσότερες ἐξηγήσεις πλάθονται μέ τέτοιο τρόπο ὥστε να ἀπεκδύονται ο ασθενής και ή οικογένεια τήν προσωπική εὐθύνη τῆς ἀλλαγῆς.

Ἄλλοι ἀδελφοί μας ρωτοῦν: πῶς θα γίνει ή ἐξομολόγηση τοῦ ψυχικά ἀρρώστου; Μέ διπλῆ προσοχή και πρὸς τίς δύο κατευθύνσεις: οὔτε θα ἀντιμετωπιστῆ σά να μήν είναι ψυχικά ἀρρωστος ζητώντας του πράγματα που δέν μπορεῖ να κάνει, οὔτε θα τόν μεταχειριστοῦμε σάν ἑνήλικο και ἄνικανο, κάτι που τόν σπρώχνει βαθύτερα στην ὑπολειπτικότητα. Κυρίως θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τί εἶδους διαστρεβλώσεις ὑφίσταται ή διαδικασία μετάνοιάς του ἐξ αἰτίας τοῦ ὑποκείμενου προβλήματος.

Η ἐμπειρία μας ἀπό τούς ἄλλους ἄνθρώπους και ἀπό τόν ἑαυτό μας μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ο τρόπος μέ τόν ὁποῖο οί

ἄνθρωποι μετανοοῦμε παρουσιάζει μεγάλες ὁμοιότητες μέ τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἀγαποῦμε. Ἔτσι, παρατηροῦμε πώς οἱ ἄνθρωποι πού μποροῦν νά ἀγαπήσουν ἔντονα τόν ἄλλο, μποροῦν νά μετανοήσουν ἐξ ἴσου ἔντονα καί ριζικά, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι πού δυσκολεύονται νά ἀγαπήσουν καί πού εἶναι κάπως σφιχτοί καί ἐπιφυλακτικοί, ψυχροί καί κλεισμένοι στόν ἑαυτό τους, δυσκολεύονται καί νά μετανοήσουν.

Ἐπιπλέον, δέν εἶναι μόνο θέμα ποσότητας, ἀλλά καί θέμα χρονικῆς συνέπειας. Ἄνθρωποι πού ἀγαποῦν μέν, ἀλλά μέ ἀστάθεια (δηλαδή ὅταν ἀγαποῦν ἔντονα ἀφοσιώνονται, ἀλλά ὅταν περνάει λίγος καιρός ψυχραίνονται καί ὑπαναχωροῦν), μετανοοῦν καί μέ ἀστάθεια – δέν μποροῦν νά συνεχίσουν αὐτή τήν ὠραία πορεία, πού ἔβαλαν μέ τήν ἀρχή τῆς μετάνοιας.

Αὐτές οἱ ὁμοιότητες ὀφείλονται στό γεγονός ὅτι ἡ ποιότητα καί ἡ ποσότητα τῆς μετάνοιας ἀκολουθοῦν τήν ἀγαπητική δύναμη τοῦ ἀνθρώπου. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει μέσα του μιά ἀγαπητική δύναμη δοσμένη ἀπό τόν Θεό – εἶναι στοιχεῖο τοῦ κατ' εἰκόνα. Ὅμως λόγω τῆς ἀπέραντης ποικιλίας τῶν ἀνθρώπινων χαρακτήρων καί τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς – ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει διαφορετικούς γονεῖς, ὑπό διαφορετικές συνθήκες ἀνατράφηκε, διαφορετικά γεγονότα ἀντιμετώπισε κ.τ.λ. – ἡ ἀγαπητική δύναμη τοῦ καθενός δέν εἶναι ἴδια, δέν εἶναι ἴδιου βαθμοῦ, ἴδιας ποιότητας καί σταθερότητας.

Ἐπίσης, ἂν προσπαθήσουμε νά ἀναλύσουμε τή μετάνοια ὡς γεγονός, ὡς διαδικασία, παρατηροῦμε ὅτι ἀπαιτεῖ ἐμπιστοσύνη. «Μετανοῶ» σημαίνει ἀλλάζω νοῦ, ἀλλάζω τρόπο σκέψης, γίνομαι καινούργιος ἄνθρωπος καί ἐπομένως ἀλλάζω πορεία. Ἄρα, δέν ἀκολουθῶ αὐτό πού ἐγώ νόμιζα πρίν ὅτι εἶναι συμφέρον καί καλό γιά τή ζωή μου, ἀλλά παραδίδω τόν ἑαυτό μου στόν Θεό γιά νά μέ καθοδηγήσει. Μετανοῶ συνεπῶς σημαίνει ὅτι, ἐπειδή ἐμπιστεύομαι, ἐπειδή ἀγαπῶ, ἐφαρμόζω καί τηρῶ τίς ἐντολές Του, ὅπως μᾶς τό ζήτησε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «ὁ ἔχων τάς ἐντολάς μου καί τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με... καί ἐγώ ἀγαπήσω αὐτόν καί ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν» (Ἰωάν. 14: 21).

Ὑπ' αὐτή τήν ἔννοια, ἡ παράδοσή μας στόν Θεό διά τῆς μετανοίας, διά τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐμπιστοσύνης, συνεπάγεται ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἀπαρνιόμαστε αὐτό πού ἐμεῖς ὡς τώρα ξέραμε, ἀγαπούσαμε, βρῖσκαμε λογικό, καί ἐρχόμαστε σέ συνάντηση μέ τόν Θεό, κατά τόν ἴδιο τρόπο πού ὁ Ἀβραάμ ἐξῆλθε εἰς συνάντηση μαζί Του ἀφοῦ ὑπάκουσε στήν πρόσκληση πού τοῦ ἀπηύθυνε Ἐκεῖνος.

Ἐπειδή λοιπόν οἱ ψυχιατρικές διαταραχές ἐπηρεάζουν τήν λειτουργικότητα εἴτε τῶν σκέψεων εἴτε τῶν συναισθημάτων εἴτε τῆς βουλήσεως (ὅπως π.χ. συμβαίνει σέ καταστάσεις σύγχυσης, φόβου, ἀπελπισίας, καχυποψίας, ἐμμονῆς κ.ἄ.), δυσκολεύουν τήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη. Γιά τόν λόγο αὐτό ἐνδέχεται νά δυσκολέψουν τή μετάνοια. Νά σημειώσουμε δέ ὅτι ἀπουσία ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης παρατηρεῖται συχνά καί σέ μή ψυχικά ἀρρώστους, ὅπως στόν φαρισαῖο τῆς παραβολῆς. Πλήθος ἀνθρώπων σήμερα, ὑγιῶν ψυχικά μέ τά κλινικά κριτήρια, δυσκολεύονται νά ἀγαπήσουν καί νά ἐμπιστευθοῦν τόν Θεό. Μέ ἀποτέλεσμα νά μή μετανοοῦν ποτέ οὐσιαστικά, ἔστω καί ἂν θρησκεύουν συστηματικά.¹

Ἐπίσης οἱ ψυχιατρικές διαταραχές ἐνδέχεται νά μᾶς παραπλανήσουν ὡς πρός τή μετάνοια μέ τόν ἀντίθετο τρόπο. Εἰδικώτερα ἡ κατάθλιψη καί ἡ ἰδιοψυχαναγκαστική διαταραχή χαρακτηρίζονται ἀπό αὐτομεμψία μή πνευματικῆς φύσεως. Ὁ πάσχων ἄνθρωπος κατηγορεῖ τόν ἑαυτό του γιά ἀνυπόστατες εὐθύνες ἢ τόν κατηγορεῖ γιά ὑπαρκτά σφάλματα σέ δυσανάλογο βαθμό. Τό κριτήριο γιά νά διαχωρίσουμε τήν προβληματική ἀπό τήν ὑγιᾶ αὐτομεμψία εἶναι ὅτι ἡ πρώτη παρουσιάζει ἔλλειψη ἐλπίδος, αὐτοτιμωρητική τάση, ἀσύλληπτα λεπτομερῆ περιπτωσιολογία.

Ἀπό ὅσα εἶπαμε μέχρι τώρα συμπεραίνουμε πῶς τήν ψυχολογική εὐαισθητοποίηση τοῦ πνευματικοῦ δέν τήν ἀπαιτεῖ μόνο τό σκέλος τῆς καθοδήγησης-συμβουλευτικῆς, ἀλλά καί τό ἱερατικό σκέλος διαπιστώσεως τῆς μετανοίας, ἔτσι ὥστε νά

¹ Βλ. π. Βασιλείου Θεομοῦ *Ἡ μετάνοια ὡς ἀγάπη*, «Περάσματα στήν ἀπέναντι ὄχθη», ἐκδ. Ἐν πλῶ, 2007.

βοηθήσουμε νά ἀποκτήσει μετάνοια αὐτός πού δέν ἔχει ἀρκετή καί νά ἐλευθερώσουμε ἐκεῖνον πού τήν ἔχει προβληματική.

*

Μία σύγχυση πού ἐνίοτε λαμβάνει χώρα μεταξύ τῶν πνευματικῶν εἶναι ἡ ἀπόδοση τῶν ψυχοπαθολογικῶν φαινομένων στόν διάβολο. Στηριζόμενοι σέ μιᾶ ἐπιφανειακή ἀνάγνωση τῆς Καινῆς Διαθήκης (στήν ἐποχή τῆς ὁποίας κάθε πάθηση ἐθεωρεῖτο ὅτι ἔχει ὡς αἰτία τή δαιμονική ἐπίδραση, ὅπως π.χ. στίς περιπτώσεις ἐπιληψίας ἢ στήν συγκύπτουσα) προχωροῦν μέχρι καί τήν ἀνάγνωση ἐξορκισμῶν στόν ψυχικά πάσχοντα. Εἶναι περιττό νά ἀναφέρουμε πόση ζημιά αὐτή ἡ πράξη προκαλεῖ στίς ψυχές.

Συμπίπτει ἡ διάγνωση πού λαμβάνει χώρα στό ἐξομολογητήριο καί στό ἰατρεῖο; Φυσικά ὄχι. Ἀνάγκη πᾶσα νά συνηθίσουμε νά διακρίνουμε μεταξύ ψυχολογικῆς καί πνευματικῆς διαγνώσεως. Εἴμαστε ἀνεκπαίδευτοι σ' αὐτό καί ἔτσι δυσκολευόμαστε νά ἐπικοινωνήσουμε μέ τούς εἰδικούς, οἱ ὁποῖοι μέ τή σειρά τους ἀγνοοῦν ἢ ὑποτιμοῦν τήν ἄλλη διάσταση. Ἐνα κύριο μέρος τῆς ἐπιμορφώσεώς μας θά περιλαμβάνει αὐτό ἀκριβῶς: τήν ἱκανότητα νά διακρίνουμε τή σχέση καί ἀλληλεπίδραση μεταξύ τῶν δύο διαγνώσεων. Ὑπό τά σημερινά δεδομένα φαίνεται μᾶλλον μακροπρόθεσμος στόχος.

Ἐνα συχνό ἐρώτημα πού τίθεται εἶναι γιατί χρειάζεται ἡ ψυχολογική γνώση. Καί ἡ ἀπάντηση εἶναι γιά τούς ἐξῆς λόγους:

1) Τό ἔργο τοῦ πνευματικοῦ καί τό ἔργο τοῦ εἰδικοῦ ἔχουν διαφορετικά ἀντικείμενα. Ἡ Ψυχολογία καί ἡ Ψυχιατρική ἀσχολοῦνται μέ τή φθορά τῆς φύσεως ἡ ὁποία εἶναι ἀκούσια, ἐνῶ ἡ Θεολογία καί ἡ Ποιμαντική ἀσχολοῦνται μέ τή φθορά τῆς προαιρέσεως ἡ ὁποία εἶναι ἐκούσια, σύμφωνα μέ τή διάκριση τοῦ Ἁγίου Μαξίμου. Φυσικά συνδέονται μεταξύ τους καί ἀλληλοεπηρεάζονται.

2) Διότι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ πολύπλοκο πλάσμα, πράγμα πού μᾶς ἐπιτρέπει νά καταλαβαίνουμε μερικούς χαρακτήρες μόνο ὁ καθένας. Ἡ γνώση μᾶς βοηθᾷ νά κατανοήσουμε καί

τούς υπόλοιπους χαρακτήρες, όσους αδυνατούμε νά κατανοήσουμε αυθορμήτως καί εκ φύσεως.

3) Οί σύγχρονες κοινωνικές καί πολιτισμικές εξελίξεις αύξησαν περαιτέρω αυτή τήν πολυπλοκότητα, διότι πολλαπλασίασαν τίς ένδοψυχικές συγκρούσεις του ψυχισμού αλλά καί τίς διαπροσωπικές συγκρούσεις. Ή κοινωνία έγινε πιό ναρκισσιστική, ενώ αύξήθηκαν καί οί βαθμοί έλευθερίας.

Ένα έρώτημα πού ακολουθεί εύλογα είναι: Πώς θά αποκτηθῆ ἡ ψυχολογική ευαισθητοποίηση; Έδω επιγραμματικά άπαριθμῶ τούς έξῆς τρόπους:

α) Μέ γνώση, μέσα από συνεχῆ μελέτη καί επιμόρφωση.

β) Από τήν πείρα τήν όποία χαρίζουν οί προσωπικές, οικογενειακές καί ποιμαντικές εμπειρίες μας.

γ) Καί φυσικά από τόν φωτισμό του Θεού, κάτι πού έχει άμεση συνάρτηση μέ τήν πνευματική ζωή του κληρικού.

Θά πρέπει δέ ἡ ψυχολογική ευαισθητοποίηση, για νά είναι αποτελεσματική, νά χρησιμοποιηθῆ υπό τίς έξῆς προϋποθέσεις:

1) Χωρίς μίμηση καί τυποποίηση. Ή συμβουλή μας νά βασίζεται στην εξατομίκευση (θεμελιώδης αρχή τῆς ποιμαντικῆς). Ή εξατομίκευση όμως άπαιτεῖ κατανόηση του συγκεκριμένου ανθρώπου. Στο σημείο αυτό μάς έχει δοθῆ όχι μόνο τό δικαίωμα αλλά καί ἡ έντολή από τόν 102ο κανόνα τῆς Πενθέκτης Οικουμενικῆς Συνόδου, ό όποίος «μάς λύνει τά χέρια» νά προχωρήσουμε σε όποιοδήποτε μέτρο θά βοηθοῦσε τόν εξομολογούμενο νά αγαπήσει περισσότερο τόν Θεό καί τούς ανθρώπους.

2) Ή καθοδήγησή μας νά βοηθᾶ τόν άλλο νά ώριμάσει. Δέν του λέμε άπλᾶ τί νά κάνει, αλλά τόν μαθαίνουμε νά σκέφτεται καί νά χρησιμοποιεῖ σωστά κριτήρια. Κάποιοι ψυχικά διαταραγμένοι έξωθοῦν τόν πνευματικό νά τούς συμπεριφέρεται μέ τρόπους πού υπῆρξαν ἤδη παθογόνοι γι' αυτούς (π.χ. ψυχαναγκαστικοί ζητοῦν λεπτομερεῖς έντολές, καταθλιπτικοί μάς έξωθοῦν σε άποτομία καί αυταρχισμό κ.ά.).

3) Ἡ γνώση μας νά συμβαδίζει μέ τήν αὐτογνωσία καί τή νήψη. Ἀνακαλύπτουμε στόν ἄλλο ὅ,τι ἔχουμε διακρίνει σέ μᾶς τούς ἴδιους.

Ἄς θυμόμαστε δέ ὅτι Ψυχολογία χωρίς Θεολογία καί πνευματική ζωή εἶναι ἐκκοσμίκευση, ἐνῶ Θεολογία καί Ποιμαντική χωρίς ἐπιστημονική γνώση κινδυνεύει νά γίνει φανατισμός καί σκλήρυνση.²

Ἔχω ὑποστηρίξει κατ' ἐπανάληψιν τήν ἀδήριτη ἀνάγκη γιά μιᾶ ψυχολογική ἐκπαίδευση καί εὐαισθητοποίηση τῶν κληρικῶν καί ἐνθαρρύνομαι ὅταν ἀκούω ἀπό ὅλο καί περισσότερους ἀδελφούς καί συλλειτουργούς μου ὅτι τήν ἐπιθυμοῦν καί αὐτοί διακαῶς. Ἐπιτρέψτε μου νά παραθέσω ἐν βραχυλογία σέ τί θά ἦταν χρήσιμη, τηρουμένων πάντοτε τῶν ὅρων πού ὠραῖα περιέγραψε χθές ὁ π. Ἀδαμάντιος Αὐγουστίδης.

1) Θά μᾶς ἐπέτρεπε νά διακρίνουμε μεταξύ ψυχιατρικῆς διαταραχῆς καί πνευματικοῦ προβλήματος ὥστε νά παραπέμψουμε ἔγκαιρα στόν εἰδικό καί νά μή χαθῆ πολύτιμος χρόνος.

2) Θά μᾶς ἐνθάρρυνε νά προσέξουμε καί νά διορθώσουμε τό εἶδος τῆς θεολογίας μέ τήν ὁποία προσεγγίζουμε τόν πιστό, ἔτσι ὥστε νά συμβάλλουμε στήν ψυχική του υἰγεία, δεδομένου ὅτι προβληματική θεολογία συχνά δημιουργεῖ ἢ ἐπιδεινώνει ψυχοπαθολογικές καταστάσεις.

3) Θά μᾶς βοηθοῦσε νά ἀντιληφθοῦμε τίς *ιδιαιτερότητες* πού δημιουργεῖ ἡ ψυχική ἀρρώστια στό ὑποκείμενο καί στήν οἰκογένειά του προκειμένου νά προσαρμόσουμε ἀνάλογα τήν ποιμαντική τους.

4) Θά μᾶς βοηθοῦσε νά κατανοήσουμε καλύτερα τήν ψυχική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ καί τοῦ ἐφήβου.

5) Θά μᾶς βοηθοῦσε νά κατανοήσουμε καλύτερα τίς ψυχολογικές (καί ἄρα ποιμαντικές) *ιδιαιτερότητες* εἰδικῶν

² Γιά τό θέμα αὐτό καθῶς καί γιά ἀναλυτική διαπραγμάτευση ὅλων τῶν ζητημάτων πού θίγονται στή εἰσήγηση βλ. π. Βασιλείου Θερμοῦ Ἄνθρωπος στόν ὀρίζοντα, ἐκδ. Γρηγόρη, 2006.

καταστάσεων τῆς ζωῆς (ἀσθένεια, ἀναπηρία, πένθος, ἀνεργία κ.ἄ.)

6) Θά μᾶς ἐπέτρεπε νά κατανοήσουμε καλύτερα τά ποικίλα εἶδη νοσηρῆς θρησκευτικότητος σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν ὑγιά, κάτι πού θά εἶχε ὅπωςδήποτε εὐεργετικές ἐπιπτώσεις καί στίς μοναχικές κλίσεις.

7) Θά μᾶς ἀποκάλυπτε τρόπους μέ τούς ὁποίους μπορούμε νά ἀσκήσουμε πρόληψη. Ἄς διευκρινίσουμε ἐδῶ ὅτι:

α) Πρωτογενῆς πρόληψη εἶναι ἡ ἐξάλειψη ἢ μείωση τῶν παραγόντων πού συμβάλλουν στήν ἐμφάνιση ψυχικῆς διαταραχῆς (μέ ἄλλα λόγια, ἡ ὑγίης ἀντιμετώπιση μιᾶς φυσιολογικῆς κρίσης ζωῆς μειώνει τίς πιθανότητες νά νοσήσει ἕνας προδιατεθειμένος ὄργανισμός), β) Δευτερογενῆς πρόληψη εἶναι ἡ ἔγκαιρη ἀνίχνευση καί παραπομπή τῆς ψυχικῆς νόσου ὥστε νά λάβει πληρέστερη θεραπεία καί νά ἔχει καλύτερη ἐξέλιξη, γ) Τριτογενῆς πρόληψη εἶναι ἡ ψυχοκοινωνική ἀποκατάσταση τῶν πασχόντων ὥστε νά μειωθῇ ἡ περιθωριοποίηση καί ἡ ἀναπηρία.

Ὁ κληρικός μπορεῖ νά συμβάλει καθοριστικά καί στά 3 ἀφῶ ἀντίστοιχα α) προσπαθεῖ νά βελτιώνει τό κοινωνικό ἦθος καί τίς ἀνθρώπινες σχέσεις, ἀγωνίζεται γιά ὑγιέστερες οἰκογένειες, παρέχει ἡρεμία καί ἐλπίδα, β) σέ μεγάλο ποσοστό δέχεται πρῶτος αὐτός τούς ἀσθενεῖς ὅποτε μποροῦν νά παραπεμφθοῦν ἔγκαιρα σέ εἰδικό καί νά ἐνθαρρυνθοῦν νά λαμβάνουν σωστά τήν θεραπεία τους, γ) εἶναι σέ θέση νά τούς ἐνσωματώσει στό ἐκκλησιαστικό σῶμα καί νά καλλιεργήσει ὑγιεῖς σχέσεις μέ ἄλλους ἔτσι ὥστε νά μὴν «ἰδρυματοποιηθοῦν» μέσα στήν ἀρρώστια τους.

*

Σεβασμιώτατοι, σεβαστοί πατέρες, ἀγαπητοί ἀδελφοί,

Ζητῶ τήν συγγνώμη σας ἂν ἔγινε αἰτία νά κουρασθῆτε. Ἀλλά ζητῶ καί τήν κατανόησή σας γιά τήν προσπάθειά μου νά δείξω πῶς ἕνας κληρικός πού δέχθηκε τήν ἀνυπολόγιστη δωρεά τῆς πνευματικῆς πατρότητας μπορεῖ νά συμβάλει στήν ὑλοποίηση τῆς βούλησης τοῦ Θεοῦ νά καθοδηγοῦνται οἱ ἄνθρωποι μέ τέχνη καί σοφία. Μιά σοφία γιά τήν ὁποία στήν

Παλαιά Διαθήκη χρησιμοποιεῖ τή λέξη ἐπιστήμη: «Θά σᾶς δώσω ποιμένες ὅπως τούς θέλω ἐγώ (κατά τήν καρδίαν μου) καί θά σᾶς ποιάνουν μέ σοφία (μετ' ἐπιστήμης)» (Ιερ. 3: 18).

πρωτοπρεσβύτερος Βασίλειος Θερμός